

CHE 3 XI.	Látky v živých organizmoch
CHE 3 XI.5	Enzýmy

- **Biokatalyzátory**- látky bielkovinovej povahy, ktoré v živých sústavách urýchľujú a regulujú priebeh chemických reakcií
- **proenzým (zymogén)**- neaktívna forma enzýmu (*aktivácia napr. odštiepením polypeptidového reťazca, brániacemu naviazaniu substrátu*)
- **holoenzým**- aktívna forma enzýmu

Charakteristika enzýmových reakcií

1. Účinok	<ul style="list-style-type: none"> • urýchľujú aj regulujú (znižujú hodnotu E_A), neovplyvnia rovnováhu • Pôsobia iba v mieste aktívneho centra • Funkciu si uchovávajú aj mimo bunky • Zriedka vznik vedľajších produktov
2. Vyššie reakčné rýchlosti	<ul style="list-style-type: none"> • niekoľkonásobne vyššie v porovnaní s anorganickými katalyzátormi • rýchlosť $10^6 - 10^{12}$x vyššia ako pri nekatalyzovanej reakcii
3. Miernejšie podmienky reakcie	<ul style="list-style-type: none"> • fyziologicky prijateľné teploty (<i>do 50°C</i>) • konštantný tlak • takmer neutrálne prostredie • bez objemových zmien
4. Vysoká špecifickosť	<ul style="list-style-type: none"> • substrátová alebo účinku
5. Schopnosť regulácie	<ul style="list-style-type: none"> • alosterická, enzýmová

Anorganický katalyzátor: *nešpecifický účinok, iba urýchľujú, pôsobia celým povrchom*

Zloženie enzýmov

1. jednozložkové	iba z bielkovinovej zložky (<i>apoenzým</i>)
2. dvozzložkové	apoenzým (<i>bielkovinová zložka</i>)
	kofaktor (<i>nebielkovinová zložka</i>)

Typy kofaktorov

1. anorganický	kovový ión	
2. organický	koenzým	viazaný na apoenzým slabou väzbou , v bunke aj voľné <i>napr. vitamíny a ich deriváty, NAD, acetylkoenzým A</i>
	prostetická skupina	pevne viazaná na apoenzým kovalentnou väzbou <i>napr. hém v hemoglobíne</i>

Aktívne centrum

- Väzbové miesto enzýmu, na ktoré sa viaže substrát (*popr. koenzým*)
- S vhodnými priestorovými a väzbovými podmienkami na naviazanie substrátu

1. Hypotéza zámku a kľúča
  2. Hypotéza indukovaného prispôsobenia sa (*správna*)
- Obsahuje väčšinou funkčné skupiny –COOH, -NH₂, -OH, -SH z reťazca AMK
  - Väzba substrát + aktívne miesto slabá (*vodíkové väzby, van der Waalsové, elektrostatické sily*)

Špecifita enzýmovej katalýzy

1.Substrátová špecifita	2.Špecifita účinku
katalyzuje premenu iba určitého substrátu	katalyzuje iba jednu z premien substrátu
zabezpečuje apoenzým	zabezpečuje koenzým

Mechanizmus enzýmovej reakcie

Podstata: zníženie aktivačnej energie E_A

Priebeh- nepriamo cez enzým- substrátový komplex

1. Tvorba enzým- substrátového komplexu
2. Aktivácia enzým- substrátového komplexu
3. Tvorba komplexu enzým- produkt
4. Uvoľnenie produktu z enzýmu

Priebeh katalyzovanej a nekatalyzovanej reakcie

Názvoslovie

1. **Triviálne-** podľa výskytu a funkcie v organizme, *napr. ptyalín, pepsín*
2. **Systémové-** názov substrátu (alebo reakcie) + typ katalyzovanej reakcie+ prípona áza *napr. lipáza, amyláza*

Triedy enzýmov

názov triedy	Účinok (katalyzujú...)
1.Oxidoreduktázy	oxidačno- redukčné procesy, prenosy elektrónov medzi substrátmi
2.Hydrolázy	hydrolytické štiepenie väzieb
3.Lyázy	nehydrolytické štiepenie- adičné, eliminačné reakcie alebo štiepenie väzieb C-C, C-N, C-O
4.Izomerázy	izomerické reakcie, vnútramolekulové zmeny v substráte
5.Ligázy (syntetázy)	syntézu dvoch molekúl, za spotreby ATP a uvoľnenia energie
6.Transferázy	prenos skupín medzi substrátmi

Faktory vplývajúce na enzýmové reakcie

1. Koncentrácia substrátu	<ul style="list-style-type: none"> Rýchlosť stúpa lineárne so zvyšujúcou sa koncentráciou substrátu Do saturačného bodu- stav obsadenia všetkých aktívnych centier enzýmu
2. Koncentrácia enzýmu	<ul style="list-style-type: none"> Rýchlosť reakcie stúpa lineárne s množstvom enzýmu Podmienka- dostatočné množstvo substrátu
3. Teplota	<ul style="list-style-type: none"> Aktivita enzýmov stúpa v teplotnom rozpätí 10-40°C Vyššie teploty- hodnota kritického bodu 40-60°C- aktivita enzýmov prudko klesá(<i>denaturácie bielkovín, strata biologickej funkcie</i>) Nižšie teploty- aktivita klesá, až zastavuje sa <i>Napr. chladenie a zmrazovanie potravín</i>
4. pH	<ul style="list-style-type: none"> veľmi citlivé na zmenu pH (<i>denaturácia bielkovín vplyvom kyselín a zásad</i>) Fyziologické pH= 7,4 <i>Napr. pepsín potrebuje v žalúdku pH=1-2, trypsín zásadité prostredie</i>
5. Prítomnosť aktivátorov/ inhibítorov	<ul style="list-style-type: none"> Nízkomolekulové látky alebo katióny kovov Spomaľujú alebo aktivujú účinok enzýmu <ol style="list-style-type: none"> Aktivátory- Urýchľujú účinok enzýmu, napr. Mg^{2+} Inhibítory- Spomaľujú účinok enzýmu

Aktivácia enzýmov

1.Premena neúčinnnej formy na účinnú	<ul style="list-style-type: none"> Odštiepenie časti polypeptidového reťazca a uvoľnenie prístupu substrátu k aktívnemu miestu Aktivácia na inom mieste ako je miesto vzniku enzýmu (<i>ochrana rozkladu materských buniek- pepsinogén-pepsín</i>) <i>Napr. kovové ióny Zn^{2+}, Mg^{2+}</i>
2.Alosterická aktivácia	<ul style="list-style-type: none"> Naviazanie aktivátora na alosterické miesto. Zmena konformácie enzýmu a tvorba vhodných podmienok na naviazanie substrátu na aktívne miesto

Inhibícia enzýmov

1.Kompetitívna (konkurenčná)	<ul style="list-style-type: none"> Inhibítor s podobnou štruktúrou ako substrát Naviaže sa na aktívne miesto (<i>bráni naviazaniu substrátu a vzniku ESK</i>) reverzibilná(<i>zvýšením množstva substrátu</i>)
2.Nekompetitívna (nekonkurenčná)	<ul style="list-style-type: none"> Inhibítor nemá podobnú štruktúru ako substrát Naviazanie inhibítora mimo aktívne miesto (<i>na reaktívne skupiny enzýmu -SH, -OH, čím spôsobí zmenu štruktúry enzýmu a bráni naviazaniu substrátu</i>) ireverzibilná(<i>napr. ťažké kovy</i>)
3.Alosterická inhibícia	<ul style="list-style-type: none"> naviazanie inhibítora na alosterické miesto zmena konformácie enzýmu, znemožnenie naviazania substrátu

Alosterická regulácia bunkou

- prirodzená regulácia činnosti enzýmov a vlastného metabolizmu v bunke
- alosterické aktivátory a inhibítory bunka tvorí sama- medziprodukty metabolizmu
- viažu sa mimo aktívneho miesta (*alosterické miesto*)
- spôsobujú zmenu konformácie enzýmu (*terciárnej a kvartérnej štruktúry*) aj aktívneho miesta
- znemožňujú/ umožnia naviazanie substrátu

Tráviace enzýmy

- Podieľajú sa na trávení potravy prijatej človekom
- Funkciu vykonávajú mimo bunky v ktorej boli syntetizované
- Patria do typu enzýmov- hydroláz
- Pre aktivitu potrebné kyslé prostredie (trypsín zásadité)

názov	Význam v tele
amyláza	<ul style="list-style-type: none"> • Hydrolytické štiepenie škrobu na jednoduchšie sacharidy • Tvorená slinnými žľazami a pankreasom • <i>rôzne druhy, napr. α- amyláza(ptyalín)- v slinách, štiepi 1→4 glykozidovú väzbu</i>
pepsín	<ul style="list-style-type: none"> • Hydrolyticky štiepi peptidové väzby v bielkovinách v žalúdku • Vzniká v sliznici žalúdku
trypsín	<ul style="list-style-type: none"> • Hydrolyticky štiepi peptidové väzby v bielkovinách v tenkom čreve • Vzniká v pankrease
lipáza	<ul style="list-style-type: none"> • Hydrolytický rozklad lipidov • Vzniká v pankrease ale aj iných tkanivách

Využitie enzýmov

1. potravinárstvo (*pivo, pečivo, syry, ocot, etanol*)
2. textilný priemysel (*vyhladenie, odžmolkovanie, zvýšenie lesku, odstránenie škrobového obalu na tkanine, zošúchanie rifľoviny*)
3. medicína (*stanovenie α -amylázy v krvi, moči- zápal pankreasu, obličiek*)
4. trávenie v tráviacej sústave
5. spracovanie papiera a celulózy
6. zmäkčovanie kože
7. poľnohospodárstvo- prísady do krmív pre zvieratá
8. súčasť pracích práškov (*pri nízkych teplotách*)